

Відгук
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора Шопіної Ірини Миколаївни
на дисертаційну роботу Бондаря Віталія Петровича на тему:
«Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами
України та волонтерськими організаціями», подану на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право».

Актуальність теми дослідження Віталія Петровича Бондаря «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями» визначається тим, що сучасна війна в Україні продемонструвала безпрецедентну роль волонтерського руху у забезпеченні армії ресурсами, підтримкою та комунікацією з суспільством. Водночас правові акти, які регулюють діяльність волонтерів та їх взаємодію з військовими формуваннями, залишається фрагментарним і суперечливим. Це створює проблеми для прозорості процесів, ускладнює координацію та може призводити до зловживань.

Волонтерські організації фактично виконують функції, які держава не завжди здатна забезпечити оперативно, проте їх діяльність не має чітко визначеного правового статусу у секторі безпеки і оборони. Відсутність узгоджених норм щодо фінансування, відповідальності та механізмів співпраці з військовими формуваннями ставить під загрозу ефективність спільних дій. Це особливо небезпечно в умовах воєнного стану, коли будь-яка правова невизначеність може мати критичні наслідки для безпеки держави.

Дослідження правових засад цивільно-військової взаємодії є важливим також з огляду на міжнародний контекст. Україна має унікальний досвід побудови співпраці між армією та волонтерами в умовах тривалого повномасштабного конфлікту, що відрізняє її від інших держав і робить цей досвід цінним для формування нових моделей правового регулювання. Гармонізація українського законодавства з європейськими та міжнародними

стандартами дозволить не лише підвищити ефективність оборонних процесів, а й закріпити демократичні принципи у сфері безпеки.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження В.П. Бондаря полягає у необхідності створення цілісної правової системи, яка б забезпечувала прозору, ефективну та безпечну взаємодію між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, сприяла зміцненню обороноздатності держави та водночас гарантувала розвиток громадянського суспільства.

Про обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, свідчать логічно і послідовно сформульовані автором мета та завдання дослідження.

Мета дисертаційного дослідження полягала в тому, щоб на основі аналізу теоретико-методологічного та нормативно-правового підґрунтя цивільно-військової взаємодії Збройних Сил України та волонтерських організацій виявити суперечності та прогалини, які гальмують ефективне здійснення вказаної взаємодії, а також запропонувати низку заходів правового та організаційного характеру для її оптимізації. Ця мета слугувала основою для формулювання автором і виконання ним завдань дослідження, зокрема: розкрити взаємодію цивільного та військового компонентів як фактор консолідації демократичного суспільства і держави; сформулювати поняття та властивості цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями; встановити мету, місію та принципи цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями; з'ясувати особливості правового статусу Збройних Сил України та волонтерських організацій як суб'єктів цивільно-військової взаємодії; визначити правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями; сформулювати напрями взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями в умовах правового режиму воєнного стану; охарактеризувати зарубіжний досвід цивільно-військової

взаємодії та можливості його імплементації в Україні; виявити проблеми цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями (досвід 2014-2025 років); окреслити напрями удосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями. Кожне з означених завдань вичерпно розкрито у змісті окремого підрозділу дисертації, зміст яких узгоджується з предметом дослідження.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується вдалим вибором нормативної, науково-теоретичної та емпіричної бази наукового дослідження, що дозволило автору повною мірою виконати його завдання. Нормативну базу дослідження складають Конституція України, закони України «Про національну безпеку», «Про Збройні Сили України», «Про оборону України», «Про волонтерську діяльність», «Про основи національного спротиву», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про правовий режим воєнного стану», документи Північноатлантичного Альянсу, підзаконні правові акти Кабінету Міністрів України, Міністерства оборони України, інших центральних органів виконавчої влади, Генерального штабу Збройних Сил України. Науково-теоретичною основою дослідження є наукові праці українських та зарубіжних фахівців у галузі конституційного, адміністративного, військового, інформаційного, фінансового, цивільного та інших галузей права, а також роботи у галузі державного управління, військових наук, соціальної філософії, педагогіки та соціології. Емпіричну базу дослідження становлять аналітичні та звітні документи міжнародних організацій та органів публічного управління України, результати соціологічних досліджень, матеріали судової практики, політико-правова публіцистика. У сукупності із коректно обраними методами наукового пізнання та широкою джерельною базою все це обумовлює високий рівень достовірності отриманих автором результатів.

Наукова новизна отриманих результатів полягала в тому, що дисертація В. П. Бондаря є одним із перших комплексних монографічних досліджень, в якому на підставі аналізу національного законодавства, нормативно-правових актів Північноатлантичного Альянсу та зарубіжних держав, а також теоретико-методологічних джерел охарактеризовано правове забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями та надано пропозиції щодо його вдосконалення. Автором вперше охарактеризовано правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями як формалізовану у законодавстві і гарантовану державою сукупність правових явищ (правових інструментів і дій, пов'язаних з їх застосуванням), спрямованих на досягнення правовими способами зростання боєздатності і зменшення втрат військових формувань та зміцнення захисту цивільного населення від наслідків терористичних атак держави-агресора, та визначено їх ознаки; удосконалено характеристику взаємодії між цивільним та військовим компонентами на загальнодержавному, територіальному та локальному рівнях. Заслуговує на схвальну оцінку запропоноване дисертантом поняття цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями як універсальної, стратегічно орієнтованої, інтерактивної системи зв'язків і відносин між Збройними Силами України та інститутами громадянського суспільства, яка постає як безперервний процес взаємного впливу та об'єднання ресурсів (людських, матеріальних, фінансових, наукових, виробничих та ін.) для досягнення спільного результату, що є атрибутивною ознакою життєздатності демократичної системи в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності

Досить розгорнутою і обґрунтованою уявляється класифікація проблем, притаманних сучасному етапу взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, до яких віднесено: а) відходження цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України від класичної моделі *civil-military cooperation* НАТО шляхом її адаптації до умов збройного

конфлікту високої інтенсивності; б) підтримання ефективної цивільно-військової взаємодії в нестабільних умовах з низьким горизонтом планування, яка посилює необхідність системного і систематичного аналітико-інформаційного забезпечення вказаної взаємодії із розробкою декількох альтернативних моделей реагування; в) суперечності і прогалини правового забезпечення діяльності структур цивільно-військового співробітництва ЗСУ та волонтерської діяльності, які подекуди сприяють виходу взаємодії між ними за межі правового поля, у тому числі некоректне ототожнення у правозастосовній практиці правового статусу благодійних та волонтерських організацій; г) недостатність гарантій правового захисту волонтерів, неврахування у системі їх цивільної відповідальності ступеня правомірності їх поведінки, прогалини у правових механізмах встановлення обставин отримання поранення чи загибелі волонтера; г) наявність у державі та суспільстві дилеми подальшого розвитку волонтерської діяльності (регуляція чи дерегуляція), яка прямо впливає на правовий статус суб'єктів взаємодії, та інших проблем, які знижують ефективність досліджуваної взаємодії.

Особливий інтерес в контексті сучасного рівня розвитку цивільно-військової взаємодії уявляє позиція автора щодо сформованого у західній науковій думці експедиційного підходу, тобто розгляд цивільно-військової взаємодії як явища, притаманного виключно миротворчим та іншим операціям в інших державах, який поступово змінюється у закордонних військово-правових дослідженнях думкою про можливість і доцільність застосування армії для допомоги населенню і державі в кризових ситуаціях. Така позиція, на наш погляд, відображує загальну тенденцію щодо уявлень західних вчених щодо розмежування експедиційного застосування заходів цивільно-військової взаємодії та їх запровадженням на власній території держави. Слід погодитися з автором, що зовсім іншими є масштаби ситуації, що склалася в Україні внаслідок тривалої і повномасштабної збройної агресії російської федерації. Для ліквідації негативних наслідків збройної агресії

російської федерації у таких масштабах ресурси цивільних органів влади є недостатніми, а непередбачуваність атак противником цивільного населення та об'єктів критичної інфраструктури обумовлює потребу у негайному реагуванні. Отже, українська модель цивільно-військової взаємодії передбачає ширше застосування Збройних Сил України та інших військових формувань для надання допомоги цивільному населенню, ніж класичні моделі цивільно-військової взаємодії країн-членів НАТО. Іншою особливістю розуміння цивільно-військової взаємодії у західних наукових дослідженнях є концентрація уваги на двох суб'єктах: державі та її збройних силах. Як слушно зауважує дисертант, громадськість, у тому числі волонтерська спільнота, звичайно не розглядається як активний учасник такої взаємодії, що може суттєво вплинути на актуальну ситуацію. Це, на його аргументовану думку, пов'язано із непорівнянністю ресурсів, якими володіють держави, їх збройні сили та приватні підприємства оборонної промисловості (як теж іноді надають суттєву допомогу громадянам у кризових ситуаціях), потужні міжнародні гуманітарні організації, з тими ресурсами, які має волонтерський рух цих країн.

У роботі також представлені інші цікаві та корисні для науки і практики положення, які свідчать про його високий рівень наукової новизни.

Практична цінність отриманих результатів зумовлена тісним взаємозв'язком теоретичних положень дослідження з реальними потребами практики у сфері цивільно-військової взаємодії. Напрацювання дисертації можуть бути використані та частково вже застосовуються у різних напрямках діяльності, зокрема:

у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого опрацювання проблем цивільно-військової взаємодії у секторі безпеки і оборони України;

в освітньому процесі – під час підготовки підручників і навчальних посібників, а також при проведенні навчальних занять з дисциплін «Військове право», «Право національної безпеки», «Цивільно-військове співробітництво» (акт впровадження від 20 серпня 2025 року);

у правотворчій діяльності – для вдосконалення нормативно-правового забезпечення цивільно-військової взаємодії, а також уточнення правового статусу Збройних Сил України та волонтерських організацій;

у правозастосовній практиці – під час організації та реалізації взаємодії між Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та волонтерськими організаціями (довідка про впровадження від 25 серпня 2025 року).

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Узагальнення, рекомендації та висновки, що містяться у дослідженні, відображені у 10 наукових працях, серед яких три статті у фахових наукових виданнях України та сім тез доповідей за результатами проведення науково-практичних конференцій та круглих столів. Отже, результати дослідження відомі широкому колу наукової громадськості.

Текст дисертаційної роботи має високий рівень академічної доброчесності, всі цитовані фрагменти тексту підтверджуються посиланнями на джерела. Дисертація не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації даних.

Оформлення та наукова лексика дисертаційної роботи відповідають встановленим вимогам.

Зауваження до тексту дисертації. Поряд з позитивною оцінкою положень роботи, хотілося б зупинити увагу на деяких її недоліках та дискусійних моментах.

1. Не зовсім вдалою уявляється назва підрозділу 1.1 «Взаємодія цивільного та військового компонентів як фактор консолідації демократичного суспільства і держави». Автору варто було уточнити, що саме він мав на увазі під компонентами, оскільки правовий характер цієї категорії викликає сумніви.

2. У вступі на с.16 автор наводить статистичні дані щодо довіри до ЗСУ та волонтерських організацій в контексті соціологічного дослідження,

що проводилося Центром Разумкова у вересні 2025 року. Враховуючи, що тенденції у сфері довіри громадян до різних структур динамічно змінюються, варто було б почути більш актуальну на сьогоднішній день інформацію щодо вказаного рівня довіри.

3. Дисертація переважно зосереджена на правовому регулюванні взаємодії між ЗСУ та волонтерами на національному рівні, але значення принципів міжнародного гуманітарного права для такої взаємодії розкрито недостатньо.

4. Потребує уточнення, чи розглядає автор взаємодію волонтерських організацій із Збройними Силами України виключно як допоміжний механізм підтримки обороноздатності, чи як елемент ширшої системи національної безпеки.

5. Дисертанту варто було присвятити окремий підрозділ дисертаційного дослідження питанням діяльності благодійних організацій, в контексті їх взаємодії з волонтерами.

Проте висловлені зауваження не ставлять під сумнів отримані наукові результати та можуть бути враховані в подальшій науковій роботі дисертанта.

Робота Віталія Петровича Бондаря «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями» поглиблює вітчизняні напрацювання щодо цивільно-військового співробітництва та взаємодії, відтак є суттєвим внеском у дослідження у сфері теорії адміністративного та військового права.

Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливе наукове завдання. Зміст дисертації відповідає спеціальності 081 – Право.

Вважаємо, що дисертаційна робота Віталія Петровича Бондаря «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями» відповідає вимогам до

оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор, Бондар Віталій Петрович, на основі публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент
професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту
права та правоохоронної діяльності
Львівського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Ірина ШОПІНА

